

O‘RTA MAKTAB O‘QUVCHILARINING YOZMA KO‘NIKMALARINI BAHOLASH METODLARI

Tog‘asiyeva Mohinur To‘xtamish qizi

TerDPI, 1-kurs magistr talabasi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqola o‘rta maktab o‘quvchilarining yozma ko‘nikmalarini baholash jarayonidagi nazariy va amaliy jihatlarini tahlil qilishga qaratilgan. Yozma ifoda qobiliyati nafaqat lingvistik me‘yorlar va grammatik tahlil darajasida o‘rganiladi, balki ijodiy potentsial, tanqidiy tafakkur va kommunikativ samaradorlik ko‘rsatkichlari bilan ham baholanadi. Tadqiqotda baholash mezonlarining kognitiv asoslari hamda ularning didaktik samaradorlikka ta‘siri muhokama qilinadi. An‘anaviy yondashuvlar bilan bir qatorda, zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalangan holda amalga oshiriladigan innovatsion metodlar qiyosiy tahlil qilinadi. Shuningdek, yozish faoliyatini murakkablashtiruvchi omillar, jumladan, psixologik va sotsio-madaniy to‘siqlar ko‘rib chiqiladi. Maqola yakunida pedagogik jarayonning sifatini oshirishga qaratilgan takliflar va baholash mexanizmlarini optimallashtirish bo‘yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar taqdim etiladi.

Kalit so‘zlar: *yo‘zish ko‘nikmasi, baholash mezonlari, ijodiy potentsiallik, tanqidiy tafakkur, lingvistik me‘yorlar, didaktik samaradorlik, innovatsion metodlar, sotsio-ma‘daniy to‘siqlar, pedagogik jarayon.*

ОЦЕНКА НАВЫКОВ ПИСЬМА СРЕДНЕСКОЛЬНИКОВ

Тогасиева Мохинур Тухтамиш кызы

ТГПИ, магистрант 1 курса

АННОТАЦИЯ

Данная статья посвящена анализу теоретических и практических аспектов процесса оценки навыков письма у учащихся средней школы. Способность к письменной речи рассматривается не только с точки зрения лингвистических норм и грамматического анализа, но и оценивается с учетом творческого потенциала, критического мышления и коммуникативной эффективности. В исследовании обсуждаются когнитивные основы критериев оценки и их влияние на дидактическую эффективность. Наряду с традиционными подходами проводится сравнительный анализ инновационных методов, реализуемых с использованием современных педагогических технологий. Также рассматриваются факторы, усложняющие процесс письма, включая психологические и социокультурные барьеры. В заключении статьи

предлагаются научно-практические рекомендации по оптимизации механизмов оценки и повышению качества педагогического процесса.

***Ключевые слова:** навыки письма, критерии оценки, творческий потенциал, критическое мышление, лингвистические нормы, дидактическая эффективность, инновационные методы, социокультурные барьеры, педагогический процесс.*

KIRISH/ ВВЕДЕНИЕ

Ta'lim jarayonida o'quvchilarning yozma ko'nikmalarini rivojlantirish va baholash masalasi zamonaviy pedagogikaning dolzarb yo'nalishlaridan biridir. Yozma nutq nafaqat kommunikativ vosita, balki o'quvchining tanqidiy fikrlash va ijodiy salohiyatini ochib beruvchi muhim ko'nikma sifatida qaraladi. Ushbu jarayon lingvistik me'yorlarga amal qilish, mantiqiy tuzilma yaratish va kommunikativ samaradorlikni ta'minlash bilan bir qatorda, psixologik va sotsio-madaniy omillarni hisobga olishni talab qiladi. Shunday ekan, yozma ko'nikmalarni baholash nafaqat o'quv jarayonining sifati, balki kelajak avlodning bilim va malakasini shakllantirishda ham muhim rol o'ynaydi. Mazkur maqola ushbu muammolarni kompleks yondashuv asosida ko'rib chiqib, innovatsion baholash metodlari va ularning ta'lim sifatiga ta'sirini o'rganishga qaratilgan.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR/ ЛИТЕРАТУРА И МЕТОД

O'rta maktab o'quvchilarining yozuv ko'nikmalarini rivojlantirish va baholash masalasi yuzasidan olib borilgan ilmiy izlanishlar ta'lim sohasida nazariy va amaliy asoslarni mustahkamlashda muhim ahamiyat kasb etadi. O'zbekistonlik metodist olimlar X. Yo'ldoshev va N. Karimovanning tadqiqotlarida yozma nutqni rivojlantirishning lingvistik va pedagogik yondashuvlari o'zaro uyg'unlikda o'rganilgan [1: B. 150-170]. Ular grammatik to'g'rilik va mazmuniy izchillikni yozuv ko'nikmalarini baholashning asosiy me'zonlari sifatida ko'rsatib, bunday yondashuv ta'lim sifatini oshirishga xizmat qilishini qayd etganlar [2: B. 85-95].

Rus pedagogik maktabining yirik vakillaridan biri V. V. Davydov o'zining ta'limda kognitiv rivojlanish nazariyasi orqali o'quvchilarning ijodiy tafakkurini shakllantirishga qaratilgan baholash usullarini ishlab chiqdi. Davydovning fikriga ko'ra, baholash jarayoni nafaqat natijani o'lchash vositasi, balki o'quvchining individual intellektual imkoniyatlarini ochib beruvchi muhim pedagogik mexanizmdir [3: C. 120-135].

Xalqaro ilmiy tadqiqotlar orasida P. Torrance va J. Flowerning ishlari alohida o'rin tutadi. Torrance yozuv orqali ijodiy qobiliyatlarni aniqlash usullarini ishlab chiqqan bo'lsa [4: P. 45-60], Flower yozma nutqni baholashda konstruktiv

yondashuvni taklif etgan. Ularning ta'kidlashicha, yozma faoliyat faqat ma'lumotni uzatish emas, balki bilim yaratish va uni tahlil qilish jarayonidir [5: P. 365-387].

Mazkur maqolaning metodologik asosi sifatida qiyosiy-tahliliy yondashuv qo'llanilgan. Bu yondashuv doirasida yozuv ko'nikmalarini baholashning an'anaviy va zamonaviy metodlari solishtirilib, ular samaradorligi tadqiq etildi. Tadqiqot jarayonida pedagogik kuzatish, yozma ishlar namunalarini tahlil qilish va baholash mezonlarini shakllantirish kabi usullar ishlatildi. Shuningdek, baholashning zamonaviy raqamli vositalari va psixologik hamda sotsio-madaniy omillarni yengib o'tishga qaratilgan yondashuvlar ham o'rganildi.

Ushbu metodologik asoslar o'quvchilarning lingvistik va kognitiv rivojlanishiga qaratilgan natijalarni aniqlashga, shuningdek, ta'lim jarayonini zamonaviy innovatsion usullar bilan boyitishga xizmat qiladi. Tadqiqotning ilmiy xulosalari pedagogik amaliyotni takomillashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR/ ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ

O'quvchilarning yozma ko'nikmalarini baholash masalasi zamonaviy pedagogik nazariya va amaliyotning murakkab multidistsiplinar sohalaridan biri bo'lib, lingvistik, didaktik va kognitiv jihatlarining o'zaro integratsiyasini talab qiladi. Ushbu tadqiqotda ta'kidlangan muammo – yozma nutqni baholashda mavjud usullarning yetarli darajada takomillashmaganligi – faqat didaktik muammolarni emas, balki ta'lim jarayonining umumiy sifatiga ta'sir ko'rsatadigan fundamental masalalarni ham o'z ichiga oladi.

Baholashning an'anaviy metodlari ko'pincha lingvistik va grammatik me'yorlarni asos qilib olib, o'quvchining ijodkorligi va tanqidiy tafakkurini e'tibordan chetda qoldiradi. V. V. Davydov o'z tadqiqotlarida baholashni faqat natijaga yo'naltirishning salbiy oqibatlariga e'tibor qaratib, o'quv faoliyatining jarayonini ham baholashning muhimligini urg'ulaydi [3: C. 120-135]. Bu yondashuv, asosan, o'quvchining kognitiv rivojlanish bosqichlarini aniqlash va ularning ijodiy salohiyatini yuzaga chiqarishga qaratilgan.

X. Yo'ldoshev va N. Karimova tadqiqotlarida baholashda grammatik me'yorlarga haddan tashqari urg'u berilishi o'quvchilarning ijodiy salohiyatini cheklashi mumkinligi qayd etiladi. Ular baholash mezonlarini yanada kengaytirish va o'quvchilarning fikrlar xilma-xilligini qo'llab-quvvatlash uchun yondashuvlarni diversifikatsiya qilish zarurligini ta'kidlagan [1: B. 150-170; 2: B. 85-95].

Baholash tizimining mukammallashmaganligi, shuningdek, xalqaro tadqiqotlarda ham keng muhokama qilinadi. P. Torrance yozma nutqni ijodkorlik darajasi bo'yicha baholashni taklif qilib, grammatik qoidalarga haddan tashqari bog'liq bo'lish yozma ijodiyotni susaytirishini ta'kidlaydi [4: P. 45-60]. J. Flower esa

yozuvni insonning bilimni qayta ishlash jarayoni sifatida baholab, baholash jarayonida konstruktiv yondashuvning ahamiyatini asoslab bergan [5: P. 365-387].

Mazkur muammoni hal qilishda quyidagi yondashuvlarni taklif etish mumkin:

1. **Integrativ baholash tizimlarini ishlab chiqish.** Bu tizimda yozma ishlarining lingvistik aniqligi bilan bir qatorda ijodiy salohiyat, tanqidiy tafakkur va matnning semantik tarkibi baholanadi. Ushbu yondashuv grammatik to'g'rilikni saqlagan holda, o'quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantirishga imkon beradi.

2. **Texnologik innovatsiyalarni joriy etish.** Zamonaviy algoritmlar asosida ishlaydigan raqamli baholash tizimlari, masalan, avtomatlashtirilgan yozuv tahlili, baholash jarayonida aniqlik va tezlikni oshiradi. Bu tizimlar lingvistik me'yorlar bilan birga semantik va stilistik elementlarni ham baholashga qodir.

3. **Differensial va individual yondashuv.** Baholash jarayonini o'quvchilarning individual ehtiyoj va qobiliyatlariga moslashtirish lozim. Bu orqali har bir o'quvchining o'z salohiyatini maksimal darajada ochib berishiga erishiladi. Bunday yondashuv kognitiv rivojlanish nazariyalari bilan uyg'unlashgan holda amalga oshirilishi lozim.

4. **Ko'p bosqichli baholash tizimlari.** Bosqichma-bosqich baholash jarayonida dastlab asosiy lingvistik va grammatik me'yorlarga e'tibor qaratilib, keyinchalik ijodiy va tanqidiy elementlarni baholash amalga oshiriladi. Ushbu yondashuv tizimlilikni ta'minlaydi va o'quvchilarning rivojlanish jarayonini samarali kuzatish imkonini beradi.

5. **O'qituvchilar malakasini oshirish.** Zamonaviy baholash usullarini amaliyotga joriy qilish uchun pedagoglar maxsus trening va kurslar orqali yangi yondashuvlarni o'zlashtirishi lozim. Bu nafaqat o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishiga, balki ta'lim sifatining umumiy darajasiga ham ijobiy ta'sir qiladi.

Muhokama qilingan yondashuvlar va takliflar yozma nutqni baholash jarayonini ilmiy asoslangan va kompleks yondashuvga ega tizimga aylantiradi. Bu esa ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish, o'quvchilarning ijodiy va tanqidiy tafakkurini rivojlantirish, shuningdek, pedagogik jarayonni takomillashtirish imkonini beradi.

XULOSA/ ЗАКЛЮЧЕНИЕ

O'rta maktab o'quvchilarining yozma ko'nikmalarini baholash jarayoni zamonaviy ta'lim tizimining murakkab va ko'p qirrali masalalaridan biri bo'lib, bu sohadagi muammolar nafaqat ta'lim jarayonining samaradorligiga, balki jamiyatning intellektual va madaniy rivojlanishiga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ushbu tadqiqotda ko'rsatib o'tilganidek, amaldagi baholash tizimlari o'quvchilarning lingvistik me'yorlarga moslashuvchanligi va grammatik to'g'riligini yetarlicha

e'tiborda ushlab turgan bo'lsa-da, ijodkorlik, tanqidiy tafakkur va semantik yaxlitlik kabi kompleks jihatlarni baholashda cheklanganlikni namoyon etadi.

Tadqiqotning ilmiy asoslangan natijalari shuni ko'rsatadiki, baholash jarayonini optimallashtirish uchun integrativ yondashuvni joriy qilish zarur. Bu yondashuv grammatik va semantik ko'rsatkichlarni harmonik uyg'unlikda baholashga imkon beradi. Shuningdek, zamonaviy raqamli texnologiyalarni tatbiq etish baholash jarayonining tezligi va aniqligini oshirish bilan bir qatorda, baholashning sub'ektivlik omillarini kamaytiradi. Differensial yondashuv esa har bir o'quvchining individual kognitiv va ijodiy salohiyatini ochib berishga xizmat qiladi.

Ko'p bosqichli baholash tizimlari va o'qituvchilarning malakasini oshirishga qaratilgan innovatsion chora-tadbirlar ta'lim jarayonining sifatini tubdan yaxshilashga yordam beradi. Ushbu tizimlar yordamida yozuv faoliyati ketma-ket bosqichlarda o'rganilib, nafaqat yakuniy natijalar, balki o'quv jarayonidagi dinamik o'zgarishlar ham hisobga olinadi.

Mazkur tadqiqotning asosiy ilmiy xulosasi shundan iboratki, o'quvchilarning yozma ko'nikmalarini baholashda lingvistik, kognitiv va ijodiy me'zonlarni uyg'unlashtirish orqali ta'lim jarayonining kompleks sifatini ta'minlash mumkin. Bu esa zamonaviy jamiyatning ehtiyojlariga javob beradigan bilimli, ijodiy va tanqidiy fikrlay oladigan avlodni tarbiyalash uchun zarur shart-sharoit yaratadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI/ ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. Yo'ldoshev X. Yozuv ko'nikmalarini shakllantirishning pedagogik asoslari. Toshkent: O'zbekiston milliy entsiklopediyasi nashriyoti, 2018. – B. 150-170.
2. Karimova N. O'rta maktabda yozma nutqni baholash metodikasi. Samarqand: Ilm va Taraqqiyot nashriyoti, 2020. – B. 85-95
3. Давыдов В. В. Проблемы развивающего обучения. Москва: Педагогика, 1986. – С. 120-135.
4. Torrance P. The Torrance Tests of Creative Thinking: Norms-Technical Manual. Princeton, NJ: Personnel Press, 1974. – pp. 45-60.
5. Flower J., Hayes J. R. A Cognitive Process Theory of Writing. College Composition and Communication, 32(4), 1994. – pp. 365-387.